

МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, ЛЕГІТИМНІСТЬ, НАСЛІДКИ ДЛЯ СОЦІУМУ

У статті проаналізовано причини міграції населення України в держави Західної Європи, констатовано наслідки цього процесу для суспільства. Вивчено способи виїзду за межі нашої держави, простежено дотримання законодавства під час перетину кордонів України.

Ключові слова: емігрант, міграція, Євросоюз, нелегальні мігранти, безробіття, інфляція.

Історичні факти засвідчують, що міграційні процеси є важливим чинником розвитку суспільства. Вони впливають на економічну ситуацію країн, сприяють оновленню генофонду етнічних груп, спричиняють змішування культур тощо. Дослідження міграційних процесів дозволяє розробляти ефективні методи покращення соціально-економічної ситуації регіонів, а також впливає на формування стратегії розвитку окремих держав.

Основною метою статті є з'ясування причин міграції населення України в держави Західної Європи і констатація наслідків цього процесу для нашого суспільства. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки завдань: вивчення способів виїзду за межі України; аналіз нормативних документів, які визначають статус мігрантів; простеження дотримання законодавства під час перетину кордонів нашої держави.

Порушена проблема знайшла відображення у студіях істориків, соціологів, політологів. Окремі аспекти вивчення цього питання з'ясовувалися О. Варецькою [1], С. Вовканич [2], Н. Карпачевою [3], О. Ульяницькою [4], О. Малиновською [5], К. Ільницьким [6]. Проте комплексне дослідження відсутнє, що й зумовлює актуальність наукової праці.

Протягом останніх десятиліть ХХ століття в Україні склалися сприятливі умови для міграційних процесів. Активізацію виїзду населення за межі нашої держави спричинило погіршення стану української економіки: зниження ВВП, зростання безробіття і трансформація ринку праці, інфляція, зосередження капіталу в містах та занепад сіл тощо. Водночас піднялася “залізна завіса”, і, як наслідок, українці отримали змогу ознайомитися зі спектром пропозицій ринку праці країн Європи. Тому основна частина емігрантів-українців виїжджає за кордон, щоб влаштуватися на роботу.

Громадяни України, як правило, виїжджають на законних підставах – на приватне запрошення, по туристичній, навчальній чи трудовій візі, після закінчення дії якої залишаються в чужій країні, потрапляючи до категорії нелегальних емігрантів. Досить розповсюдженим способом в'їзду в Європу є фіктивний шлюб з громадянами інших країн. Ще однією із причин виїзду за кордон на початку 90-х р. ХХ ст. було возз'єднання родини. Здебільшого емігрували євреї, німці, угорці, греки. Згідно з матеріалами Держкомстату, з 95,4 тис. осіб, які покинули Україну в 1990 р. 92 % виїхали в Ізраїль [2, с. 117].

Проте громадяни України перетинають державні кордони і нелегально. Останнім часом виникає все більше фірм, які пропонують клієнтам “спеціальні послуги”: оформлення фіктивного громадянства Чехії, Польщі, Румунії, Словаччини, Хорватії та ін., прописку у прикордонних населених пунктах Волинської, Львівської та Закарпатської областей задля безперешкодного подолання межі “Україна – Євросоюз”; підкуп працівників митниці тощо. Доречно зазначити, що плата за такі послуги досить висока: від кількох сотень до десятків тисяч доларів США (залежно від країни призначення, довжини та складності маршруту).

Згідно інформації Міністерства закордонних справ України, станом на 2003 р. у державах Західної Європи легально працюють 2–2,5 млн громадян [9, с.18]. Цей факт констатує Н. Карпачова, Уповноважена Верховної Ради України з прав людини, у спеціальній промові, присвяченій захисту українців за кордоном. Водночас доповідачка зазначає, що за неофіційними джерелами за межами нашої держави станом на 2003 р. перебуває близько 5 млн трудових мігрантів, а це п'ята частина економічно активних громадян України [3, с. 2]. Проте кількість заробітчан щороку збільшується, і, відповідно, статистичні матеріали 2003 р. застаріли: за неофіційними джерелами 2009 р. у країнах Західної Європи працює близько 7 млн наших співвітчизників.

Розглянемо, які категорії громадян України виїжджають до Західної Європи. На початку 90-х рр. ХХ ст. активно іммігрують мешканці обласних центрів. Причиною цього стали цюго стали безробіття та інфляція, які вплинули на рівень життя жителів міст. З 1997 року хвиля еміграції накрила невеликі міста і села, мешканці яких сьогодні домінують серед мігрантів.

Також спостерігаємо динаміку кадрів, які виїжджають за кордон. На початку 90-х років емігрували, в основному, представники робітничих професій, яких скоротили із виробництва. Згодом почали залишати країну вчителі та лікарі, заробітна плата яких у нашій державі не дозволяла забезпечити достатній рівень життя їхніх родин. Останнім часом активізувалися міграційні процеси серед науковців, рівень доходів та соціальний статус котрих в Україні мізерний. За інформацією Держкомстату, лише за останні роки назавжди залишили Україну близько 600 докторів та 1000 кандидатів наук, третина з яких – перспективні спеціалісти віком до 40 років. Усі вони працюють за спеціальністю [8, с. 12]. Це свідчить про те, що освіта нашої держави дозволяє підготувати висококваліфікованих науковців, потрібних для європейського суспільства.

Аналіз міграційних процесів свідчить, що за кордон виїжджають, переважно, жінки. За неофіційними джерелами, кількість наших співвітчизниць в Італії становить від 300 тис. до 1 млн осіб, Португалії – 90 тис. осіб, Греції – 1100 тис. осіб [4, с. 168]. Еміграція жінок – сфера підвищеного соціального ризику. Небезпека полягає у характері праці та видах діяльності, в якому зайняті жінки на заробітках. До основних сфер жіночої праці за кордоном належать: обслуговування, сільське господарство, легка промисловість, домашній і громадський сервіс, індустрія розваг та секс-послуг. Такі роботи псують фізичне та психологічне здоров'я жінок, часто призводять до руйнування родин: розлучень, створення бар'єрів між поколіннями тощо.

Слід зазначити, що за межі України іммігрують, в основному, молоді люди. Статистичні матеріали свідчать, що на початку ХХІ ст. середній вік мігрантів становить 36 років, тоді як зайнятого населення в Україні – 39,5 років. Такі показники констатують, що система освіти нашої держави “працює” на експорт. Виїжджають молоді спеціалісти, рівень доходів яких не дозволяє забезпечити всім необхідним свої родини.

Міграційні процеси впливають на економічні, психологічні, правові та етнічні особливості українського суспільства. Констатуємо, що кошти, які заробітчани надсилають на батьківщину, – значний вклад в економіку нашої держави. У 2004 р. на Україну через банківський сектор було перераховано 400 млн доларів США, а у 2006 р. – 595 млн [5, с. 19]. Проте слід брати до уваги факт, що великі суми грошей (близько 50 – 60 % доходів заробітчан) передаються неофіційними каналами. Лише моряки, на думку Міністерства транспорту і зв'язку, привозять до 500 млн доларів щороку [6, с. 2].

В українському суспільстві сьогодні існує категорія громадян, для яких грошові перекази з-за кордону є найважливішим, а іноді єдиним засобом існування. Найбільшою мірою це характерно для регіонів з високим показником безробіття Тернопільщина, Львівщина, Івано-Франківщина та інші регіони нашої держави. Здебільшого кошти заробітчан використовуються на придбання нерухомості, транспортних засобів, оплату за навчання дітей, а також для відкриття власного бізнесу [1, с. 35].

Негативним наслідком еміграції для українського суспільства є погіршення психологічної ситуації в державі. Основними критеріями цього явища є збільшення протягом останнього десятиліття кількості офіційних та неофіційних розлучень, деградація чоловіків, деформація традицій (врачається культ сім'ї, авторитет батьків, які стають лише джерелом доходів), розбещення дітей заробітчан (спостерігається зростання малолітньої проституції, алкоголізму, наркоманії).

Ще однією проблемою, яку спричинила міграція, є факт, що протягом останніх десятиліть територію нашої держави почали активно використовувати з метою транспортування мігрантів та торгівлі людьми. Разом з цим прикордонники України відіграють важливу роль у стримуванні потоків нелегальних мігрантів зі Сходу до держав Центральної та Західної Європи. Кількість осіб, котрі нелегітимно перетинають митниці, коливається від 150 до 500 тис. осіб за рік. Тому українські спецслужби змушені працювати особливо ретельно. Завдяки посиленню охорони кордону (передусім на його північно-східній ділянці), удосконаленню візового режиму та ретельності паспортного контролю кількість мігрантів-нелегалів дещо скорочується. Так, у 2006 р. на митницях було затримано 4,8 тис. нелегальних мігрантів, а на території держави виявлено 11,3 тис. Більшість з них – громадяни країн СНД, передусім Молдови, Росії, Грузії. Численну групу затриманих становили індуси (13,2 %), китайці (8,4 %), пакистанці (7,7 %) [5, с. 21]. Перебування нелегалів на теренах України негативно впливає насамперед на рівень злочинності в державі, поширення небезпечних захворювань, розвиток “тіньового” ринку праці. Вказаний вид бізнесу у сфері транснаціональної злочинності за своєю значущістю знаходиться поруч із наркобізнесом та торгівлею викраденими автомобілями.

Констатуємо, що відсотковий показник виявлення нелегальних мігрантів все ще досить низький. На нашу думку, цей факт детермінований наявністю низки проблем у боротьбі з цим явищем в Україні. Механізм викриття злочинців, які незаконно перебувають на території нашої держави або перетинають її кордони, потребує вироблення більш ефективних шляхів протидії в сучасних умовах, зокрема: створення в країні структури, яка б консолідувала завдання боротьби з нелегальною міграцією на державному рівні; пошук та перекриття найбільш небезпечних каналів міграції в Україні шляхом удосконалення візової політики та якості прикордонного контролю; виявлення на території України злочинних угруповань, які організують переправлення нелегальних мігрантів, виготовляють і забезпечують їх фальшивими документами; виділення коштів на формування дієвого способу транспортування нелегальних мігрантів до місць їхнього постійного проживання або до країн, з яких вони прибули. Крім цього необхідно укласти відповідні міждержавні угоди, створити додаткові місця тимчасового утримання злочинців та залучити кошти організацій, які мають прибуток від транзиту іноземців через територію України.

Проблеми українських спецслужб, що виникають у процесі відстеження та затримання нелегальних мігрантів, чинять перешкоди у вибудовуванні партнерських стосунків “Україна – ЄС”. Безперервний потік транзитерів через територію України на Захід викликає певні сумніви з боку європейської спільноти стосовно здатності нашої держави контролювати міграційні процеси і, водночас, підриває міжнародний авторитет України. Тому сьогодні гостро постає потреба внесення змін до Закону України “Про імміграцію”, котрі стосуються квотування та надання притулку в нашій державі іноземцям та особам без громадянства, а також прийняття Концепції державної міграційної політики України. Окремі закони нашої держави сприяють потоку нелегальних мігрантів. Так, 2004 р. Верховна Рада України прийняла закон “Про правовий статус зарубіжних українців”, де фіксувалося право категорії іноземних громадян на позаквотну імміграцію в Україну (чим скористалися злочинні угруповання). Удосконаленню системи контролю міграції має сприяти прийняття нової редакції закону “Про занятість населення” (документ пройшов перше читання у січні 2007 р.), у якій передбачено окремі статті щодо зайнятості і соціального захисту громадян України, котрі працюють чи живуть за її межами. Окремо зазначено права працівників-

мігрантів, які брали участь у соціальному страхуванні, на соціальний захист та пенсійне забезпечення відповідно до законодавства України.

Попри незначні масштаби, міграція все більше впливає на етнічний склад населення нашої держави. Так, відповідно до даних перепису 2001 р., у порівнянні з 1989 р. в Україні зросла кількість азербайджанців на 20 % (45,2 тис.), грузин – майже у півтора рази (34,2 тис.), вірмен – у 1,8 рази (99,9 тис.). На 50 % стало більше корейців (12,7 тис.), у 30 разів більше турків (8,8 тис.), у 8 разів – в'єтнамців (3,9 тис.), у 5 разів – арабів [5, с. 26].

Отже, сучасні міграційні процеси в Україні є суперечливим явищем, яке має позитивні й негативні наслідки. До переваг відносимо покращення доходів населення. Недоліки охоплюють комплекс соціальних та економічних проблем. Основними з них є: втрати трудового та людського потенціалу, які детерміновані структурою міграційних потоків; поширеністю нелегальної міграції в Україні та за її межами; невизначеністю пріоритетів та позицій у сфері регулювання міграційних процесів; деградацією, деморалізацією та декультуризацією українського суспільства. Тому міграція в Україні – досить складна та неоднозначна проблема, яка потребує вивчення досвіду регулювання в країнах Західної Європи та значної уваги з боку правлячої верхівки, що дасть змогу уникнути безлічі помилок державотворення.

Список використаних джерел

1. *Варецька О.* Соціально-економічне підґрунтя трудової міграції населення України / О. Варецька // Україна аспекти праці. – 2005. – № 5. – С. 34–40. 2. *Вовканич С.* Розбудова інноваційного суспільства в контексті демографічного розвитку України / С. Вовканич // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 8. – С. 115–124. 3. *Карпачева Н.* Останні статистичні дані по нелегальній міграції та торгівлі людьми в Україні / Н. Карпачева // Доповідь у Верховній Раді України. – 2005. – 24 квітн. 4. *Уляницька О.* Проблеми безробіття і трудова міграція українців / О. Уляницька // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 8. – С. 167–172. 5. *Малиновська О.* Сучасні міграційні процеси в Україні та формування міграційної політики держави / О. Малиновська // Університет. – 2008. – № 2. – С. 11–28. 6. *Ільницький К.* Морський вибір України / К. Ільницький // Дзеркало тижня. – 2006. – № 8 (627). – 16–22 грудн. 7. *Участь України в міжнародному обміні робочої сили* // <http://in1.com.ua/book>. 8. *Статистичний щорічник України за 2003 рік.* – К.: Консультант, 2004. – 67 с. 9. *Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.* – К., 2003. – 78 с.

Леся Костюк

МИГРАЦИЯ В УКРАИНЕ: ПРИЧИНЫ, ЛЕГИТИМНОСТЬ, ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ СОЦИУМА

В статье проанализированы причины миграции населения Украины в государства Западной Европы, констатировано последствия этого процесса для общества. Изучены способы выезда за пределы нашего государства, прослежено соблюдение законодательства во время пересечения границ Украины.

Ключевые слова: эмигрант, миграция, Евросоюз, нелегальные мигранты, безработица, инфляция.

Lesya Kostyuk

MIGRATION IN UKRAINE: REASONS, LEGITIMITY AND CONSEQUENCES FOR SOCIUM

In the article reasons of migration of population in Ukraine into the states of Western Europe, as well as the consequences of this process for society are analyzed. The methods of departure outside our state are studied; the observance of legislation during crossing the borders of Ukraine is traced.

Key words: an emigrant, migration, European Union, illegal migration, unemployment, inflation.